

Jan Svanberg

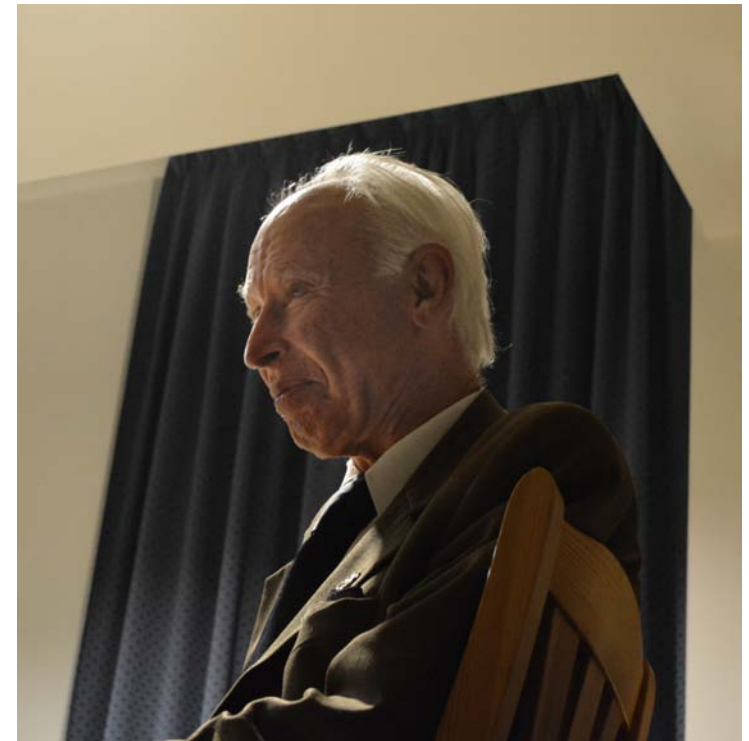
1935–2024

in memoriam

Professorn i konstvetenskap Jan Viktor Svanberg, Bromma, avled den 21 april 2024 efter en tids sjukdom vid 88 års ålder. Han var en mycket aktiv forskare och författare, lärare och handledare som spred kunskap om medeltidens konst långt utanför akademien. Han engagerande föreläsningar skapade ett stort intresse för medeltida konst och arkitektur och han framträdde ofta i radio och i TV, senast i samband med branden i Notre Dame i Paris 2019. Under i stort sett hela sitt verksamma liv var han en trogen deltagare i de ikonografiska symposierna och medverkade som redaktionsmedlem och författare i ICO.

Jan disputerade 1973 i Stockholm på avhandlingen *Studier i medeltida nordisk stensulptur*. Det var också medeltida byggnadsskulptur och arkitektur som fick den största platsen i hans omfattande författarskap. Samtidigt var hans forskarprofil både djup och mångsidig: han behandlade bl.a. romansk stensulptur, Sankt Göran-motivet i den medeltida konsten, Birger Jarl och furstebilder från folkungatiden, Albertus Pictors måleri och medeltida byggmästare. Boken om medeltida byggmästare, som gavs ut 1983 på både svenska och engelska, uppmärksammades internationellt, liksom *Sankt Göran och draken*, som också gavs ut på två språk (1993 resp. 1998).

Parallellt intresserade han sig för Heliga Birgittas uppenbarelser i handskrifter från Neapel och deras ikonografi. Uppenbarelsen av Jesu födelse översattes till bild i Neapel, av trecentomålaren Niccoló di Tommaso och Jans studier av dem innebar ett genombrott inom medeltidsstudier och konstvetenskap. Till-

Jan Svanberg vid det 24. Nordiska Ikonografiska Symposiet i Birgittaklostret i Tallin 2014. Foto Lars Berggren.

sammans med latinisten Hans Aili gav han också ut *Imagines Sanctae Birgittae* (2003), ett storverk som visar hur bilden av det blivande helgonet byggdes upp och spreds internationellt genom de neapolitanska utgåvorna av hennes uppenbarelser. Imagines är ett idag ett standardverk.

Inom ikonografin hade Jan ett speciellt intresse för de politiska dimensionerna i medeltidens konst. Så kunde han i artiklar om romanska dopfuntar i Skåne från 1100-talet visa hur aktuella händelser återgavs. I Valleberga anspekar bildprogrammet på investiturstriden, i Lyngsjö återges mordet på Thomas Becket av Canterbury, medan bildprogrammet på dopfunten i Tryde kan knytas till den stora kyrkofesten i Ringsted år 1170. Inom den gotiska bildkonsten var stensulpturen i Sverige och Norge Jans specialitet härskarbilder, av kungar och hertigar, men också en otillåten kärlekshistoria i arkaderna i Linköpings

domkyrka kunde behandlas; i *Furstebilder från Folkungatid* (1987) samlades dessa studier. Till hans produktion hör också ett stort antal kyrkobeskrivningar.

Jan var verksam både vid Stockholms och Oslos universitet och pendlade mellan dessa två städer. Han kom till universitetet i Oslo som professor i konsthistoria vid nyår 1994, och där minns man fortfarande det första mötet på morgonföreläsningen samma vår. Så var det ofta med Jan, han gjorde intryck. I Oslo hade han alltid tid för studenterna, följde med på deras studieresor och lärde känna alla väl. I Stockholm var hans seminarium mycket välbesökt, även av intresserade utanför studentkretsen. På exkursioner till bland annat Västergötland, Gotland, Skåne och de norska stavkyrkorna deltog både norska och svenska studenter. I Oslo och Stockholm skrevs seminarieuppgifter inför studiebesöken och väl på plats analyserades verken. Man kröp på kyrkgolven runt dopfuntar och studerade baksidan av skulpturer, innan långa arbetsdagar avslutades med goda samtal och sång. Till de ikonografiska symposierna styrde Jan sina adepter, för att de skulle lära känna och kanske i framtiden samarbeta med kolleger från alla de nordiska länderna, inklusive Estland. Så skapades ett nordiskt nätverk som fortfarande är högst livaktigt.

Omtanken om studenter och intresset för tvärvetenskapligt samarbete visade sig också på Stockholms universitet där Jan var en engagerad kollega i Medeltidsseminariet (föregångare till Centrum för Medeltidsstudier) där exkursionsresor, projekt och symposier initierades och publicerades med bidrag från historiker, latinister, teologer, arkeologer, naturgeografer, nordister med flera.

Jan deltog i det allra första ikonografiska symposiet på Hindsgavl (på Fyn, Danmark) 1968, och var därefter en i högsta grad medverkande och drivande kraft i många av de symposier som följde. Hans papers var alltid väl förberedda och underbyggda och framfördes med medryckande entusiasm. Att diablerna inte alltid var i bästa ordning gjorde ingenting; det gav extra utrymme för frågor och diskussion. Vid de avslutande festmåltiderna höll han alltid ett tacktal till arrangörerna och ledde allsången. När dessa måltider är avslutade brukar de ikonografiska charaderna vidta, där deltagarna ska gestalta någon av de bilder som visats under seminariet – något som ställer stora krav på fantasi och gestaltningsförmåga. Här var Jan helt enkelt enastående i sin inspirerande entusiasm, humor och uppfinningsrikedom.

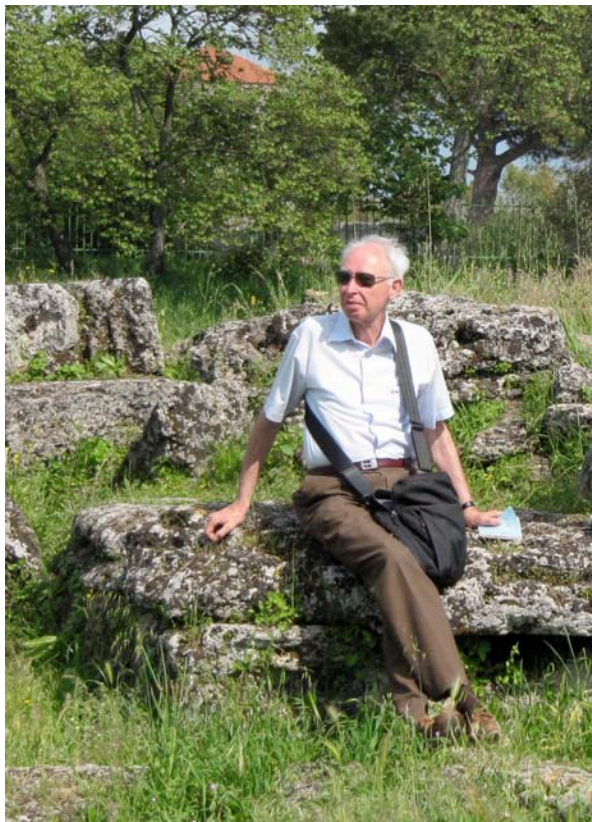
Jan var en i en rad av framstående forskare och lärare med medeltida konst och arkitektur som specialitet, men med en förmåga att skapa intresse för konst-

Jan Svanberg vid Lye kyrka, Gotland, på exkursionsdagen under det 26. ikonografiska symposiet 2016. Foto Annette Landen.

historien som var unik. Han hade ett särdeles gott minne och ett imponerande sätt att kunna skaka fram fakta och associationer på plats ”inför monumenten”. När han stod framför ett intressant verk var det inte lätt att stoppa honom. Hans betydelse för den nordiska konsthistoriska medeltidsmiljön och för kunskapen om vårt gemensamma kulturarv kan inte överskattas. Han kommer att vara djupt saknad, inte minst inom det nordiska ikonografiska sällskapet, vid vars symposieavslutande festmåltider han med stor inlevelse ledde avsjungandet av följande strofer:

Jan Svanberg i Paestum, på exkursion i samband med symposiet Santa Brigida, Napoli e l'Italia vid Seconda Università di Napoli i Santa Maria Capua Vetere, maj 2006. Foto Mia Åkestam.

I medelhavet sardiner simmar apu, apu, apu, apu
 Men i mitt hjärta där simmar du apu, apu, apu, apu
 In middle Ocean sardines are swimming, apu, apu, apu, apu
 but in my heart are swimming you, apu, apu, apu, apu
 Im MittelMehre Sardinien schwimmen, apu, apu, apu, apu
 aber in mein Herz da schwimmst ja du, apu, apu, apu, apu
 I medelhavski sardinski simmski, apusskidusski, apusskidu
 men i mitt hjärtski där simmski dusski, apusskidusski, apusskidu
 I Norska havet små torskar svömme, apu, apu, apu, apu
 men i min bloupump, där plasker du, apu, apu, apu, apu

Jan Svanberg kommer att länge plaska runt i våra minnen och våra hjärtan. För den som till äventyrs inte känner till bredden av hans produktion ges här ett urval av hans mest inflytelserika verk:

- Medeltida byggmästare*. Uppsala: Carmina, 1983. Samtidigt utgiven på engelska med titeln *Master Masons*, 1983. Ny svensk utgåva 1994.
- Furstebilder från Folkungatid*. Västergötlands museum 1987, ny utg. 2012.
- Sankt Görän och draken*. Stockholm 1993, ny utg. 1998. Engelsk utgåva, *Saint George and the Dragon*, Stockholm 1998.
- ”Sankt Görän och draken i Sveriges och Finlands medeltida konst”. *Med hammare och fackla*. Stockholm 1996 (34), 3–44; 2011 (42), 9–46.
- Svanberg, Jan. ”De allra äldsta bilderna av den heliga Birgitta och hennes vision av Jesu födelse”. *Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademiens årsbok*. Stockholm 1997, 132–146.
- Aili, Hans & Svanberg, Jan. *Imagines Sanctae Birgittae: the earliest illuminated manuscripts and panel paintings related to the revelations of St. Birgitta of Sweden*. Vol. 1 Text. Stockholm 2003.
- Svanberg, Jan. ”Albert målars bilder av sig själv och sina samtida”. *Konsthistorisk tidskrift*. 2005:3, 148–161.
- Västergötlands medeltida stensulptur*. Stockholm 2011.
- Medeltida byggmästare i Norden*. Stockholm: Signum 2013.

Bland Jans artiklar publicerade i *ICO* kan nämnas:

- ”Röntgenbilder” av heliga foster — en grupp visitatio-framställningar, *ICO* nr 4 (1976): 3–13.
- Kampen mellan gott och ont på dopfunten i Hög, *ICO* nr 1 (1980): 16–30.
- En byggmästarrelief i Ganthem, *ICO*, nr 1 (1981): 36–37.
- Adam van Dürens valvsköldar i Linköpings domkyrka, *ICO* nr 2 (1984): 40–50.
- Med murslev och ölstop. Murarbilder från nordisk medeltid, *ICO* nr 4 (1987): 1–23.
- Sankt Görän i medeltida konst i Sverige och Finland, *ICO* nr 4 (1990): 29–42.
- Jan Svanberg & Hans Aili, Två tidiga Birgittahandskrifter – en återfunnen och en brunnen”, *ICO* nr 1 (1994): 28–40.
- Ett Birgitta-altare i Provence, *ICO* nr 2 (2014): 5–18.
- Två konstnärers sätt att i ord och bild presentera sig själva i sengotikens Norden [Albertus Pictor och Adam van Düren], *ICO* nr 3 (2015): 33–47.

Mia Åkestam & Lars Berggren